

necek her bâkirenin ilk geceyi yanında geçirmesini şart koşmuştu. Bu zulme bir süre boyun eğen Cedîsîler, Amîk ile kabilesini tuzağa düşürerek öldürmüşlerdi. Bu katliamdan kurtulabilen bir kişi Himyer Meliki Hassân b. Tübbâ'dan yardım istemiş, o da ordusuyla gelerek Cedîs'i imha etmiş, böylece her iki kabile helâk olarak tarihe karışmıştı. Cezîme el-Ebraş ile bağlantı kurulduğu zaman bu olayların milâdî III. yüzyılın ortalarında vuku bulduğu tahmin edilmektedir.

Araplar'ın meşhur atası Adnân'ın anesi ve karısının Cedîs'ten olduğu söylenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 7; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 27, 632; Belâzürî, *Ensâb*, I, 4, 7, 12, 13; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), İndeks; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 462, 486; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, İndeks; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 19, 24-25; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 191; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 113-114; Muhammed Beyyûmî Mehrân, *Dirâsât fî târîhi'l-'Arabî'l-kadîm*, Riyad 1400/1980, s. 167-173; Kehâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 172; Mustafa Murâd ed-Debbâğ, *el-Kabâ' ilü'l-'Arabîyye ve selâ' ilühâ fî bilâdinâ Filisîtn*, Beyrut 1986, s. 12-14; T. H. Weir, "Cedîs", *İA*, III, 42-43; H. H. Brâu, "Tasm", *a.e.*, XII/1, s. 31-32.

AHMET ÖNKAL

CEDVEL

(الجدول)

Çeşitli amaçlarla üzerine isim, işaret, harf ve rakamların yazıldığı çizelge, tablo.

Aslı Arapça *cedvel* veya *cidvel* (çoğulu *cedâvil*) olan kelime sözlükte "dere, çay, ark, su kanalı" anlamına gelmektedir (geniş bilgi için bk. Lane, II, 392; Redhouse, s. 648). E. Graefe'nin, "masa" ve "plan" anlamına alındığı takdirde *cedvel* ile Latince'deki *schedula* (kitap yaprağı, sayfa) kelimesi arasında bir ilişkinin düşünülebileceği tarzındaki görüşüne (*İA*, III, 43) ve Fraenkel'in birer astronomi terimi olarak zîc ile *cedvelin* Ârâmîce'den geldiği yolundaki tahminine (*EI*² [İng.], II, 370) katılmak mümkün değildir.

Literatüre daha çok sihir, tılsım ve *vefk** terimi olarak geçen ve bugün artık itibar edilmediği görülen *cedvel*, üzerinde çeşitli semboller bulunan *hâtem* ile (mühür-yüzük) yaklaşık aynı şeyi ifade etmektedir. Bir *cedvel* yapmak için kare, dikdörtgen, üçgen ve daire gibi geometrik şekiller kullanılır. Bunların üzeri enine ve boyuna çizgilerle bölünerek eşit hâneler elde edilir, sonra da bu hâ-

nelere esrarlı olduğuna inanılan semboller, isimler, Arap alfabesinden bazı harfler veya bunların ebced hesabındaki sayı değerlerini ifade eden rakamlar yazılır. *Cedvel*deki hânelerin içine konulan sembol, isim, harf ve rakamlar, sihir ve tılsımın yapıldığı amaca göre değişiklik göstermektedir. Meselâ kötülüklerden, cin, şeytan ve perilerin zararlarından korunmak veya bir isteğe kavuşmak için hazırlananlara Allah'ın, büyük meleklerin, cinlerin ve Ashâb-ı Kehf'in isimleri, ayrıca gezegenlerin adları, haftanın günleri ve dört unsur (toprak, su, hava, ateş) yazılır. Çeşitli tılsım *cedvelleri* arasında en yaygın olan "da'vetû's-şems" ise şöyle yapılır: Bir dikdörtgen üzerine enine ve boyuna altışar çizgi çekilerek yedilik kareler halinde kırk dokuz hâne elde edilir; bunların içine mühr-i Süleyman, bazı esrarlı şekiller, peri padişahlarına ait olduğu söylenen yedi isim, haftanın yedi günü ve yedi gezegenin adları vb. yazılır. Bunların arasında gizli bir ilişki olduğuna ve bir araya gelince teşkil ettikleri değerlerin etkisiyle *cedvel*den beklenen yararın elde edileceğine inanılır. *Cedveller* hazırlanış sebebine göre değişik biçimlerde kullanılır; çok defa korunma, güç ve şifa bulma amacıyla boyuna, pazuya, omuza veya belden yukarı olmak şartıyla vücudun başka bir yerine takıldığı gibi (muska) suda eritilerek ilgili kişiye içirilir yahut yakılarak kişi dumanı ile tütüslendirilir.

Pisagorcular'ın geliştirdiği sihirli karelerin, İslâm kültür dünyasına girdikten sonra bazı çevrelerde geniş ilgi gördüğü bilinmektedir. Özellikle Câbir b. Hayyân ile başlayan bu ilgi İhvân-ı Safâ risâlelerinde gelişerek (bk. *Resâ'il*, I, 108-113) Bâtınîler için önemli bir malzeme oluşturmuştur. Gizli ilimler alanındaki eserlerde *bedûh* ve *vefk* *cedvelleri* adıyla anılan ve mahiyetleri bakımından İslâm inançlarıyla hiçbir şekilde bağdaşmasına imkân olmayan bu tılsım şekil-

*Gazzâlî *cedveli* olarak bilinen dokuz haneli sihirli kare (Gazzâlî, *el-Münkiz*, s. 85)

٤	٩	٢	د	ط	ب
٣	٥	٧	ج	هـ	ز
٨	١	٦	ح	ا	و

lerinden bir kısmı Gazzâlî'ye mal edilmiş bulunmaktadır. Doğumu kolaylaştırdığına inanılan ve "Gazzâlî *cedveli*" olarak bilinen sihirli kare şöyle hazırlanır: Dokuz hâneye ayrılan karenin her hânesine yukarıdan aşağıya, sağdan sola ve köşeden köşeye, sayı değerleri on beş toplamını veren harfler yazılır. İnanışa göre, hiç suya girmemiş iki bez üzerine yazılan bu *cedveli* doğum yapmakta olan kadın gördükten sonra ayaklarının altına koyarsa doğum çabuk gerçekleşir. Bu *cedvelin* niçin Gazzâlî'ye mal edildiğini anlamak zordur. Çünkü Gazzâlî bunun bir hurafe olduğunu söylemekte ve, "Keşke bilseydim, acaba buna inanan var mı?" diyerek hayretini belirtmektedir (*el-Münkiz mine'd-çalâl*, s. 85). Öte yandan bu *cedvelin* Gazzâlî'den çok önce İhvân-ı Safâ risâlelerinde yer aldığı da bilinmektedir (bk. *Resâ'il*, I, 109, 112). Öyle anlaşılıyor ki bu durum, Bâtınîliği ve Hurûflüğü yaymak isteyenlerin Gazzâlî gibi büyük bir otoriteyi istismar etmelerinden başka bir şey değildir (geniş bilgi için bk. BEDÜH).

BİBLİYOGRAFYA :

Lane, *Lexicon*, II, 392; J. W. Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, Constantinople 1890 — İstanbul 1978, s. 648; İhvân-ı Safâ, *Resâ'il*, Beyrut 1376-77/1957, I, 108-113; Gazzâlî, *el-Münkiz mine'd-çalâl*, Beyrut 1408/1987, s. 85; İbn Haldûn, *Mu'kaddime*, III, 1177 vd.; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, I, 395; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-'ulûm inde'l-'Arab*, Beyrut 1984, s. 98, 147 vd.; E. Graefe, "Cedvel", *İA*, III, 43; a.mlf. — D. B. Macdonald — M. Plessner, "Djadwal", *EI*² (İng.), II, 370; Cengiz Kallek, "Bedûh", *DİA*, V, 336-337.

CENGİZ AYDIN

□ SANAT. Yazma kitaplarla murakka'lar ve hat levhalarında, yazının kâğıt üzerinde işgal ettiği alanın dört bir tarafına çizilen çizgiye de *cedvel* denir. Manzum eserlerde mısraların aralarına çekilen basit bir çizgiden ibaret *cedvel* olduğu gibi kalın veya ince, iç içe birkaç çizgi halinde siyah, beyaz (üstübeç), sarı, mavi, lacivert, yeşil, kırmızı (sûrh, la'l, gülgün) mürekkeple, sarı veya yeşil altın (zer mürekkep) ve yaldızla çekilmiş olanları da vardır. Eski kitap sanatlarında ayrı bir önemi olan *cedvel* çekme işi, yazı ile sayfa kenar boşluklarının, diğer bir ifade ile sayfadaki yazılı kısımla yazısız kısımların birbirinden ayrılmasını ve metnin ön plana çıkmasını sağlar. Metne sonradan yapılacak müdahalenin önlenmesiyle metnin bir standart ölçü içinde yazılmasını temin ettiği gibi ayrıca sayfa kenarlarına yazılan şerh, hâşiyeye ve ta'likat gibi ilâvelerin metne karışma-